

Públic

PER QUÈ LA TORNADA A L'ESCOLA ÉS ESPECIALMENT DIFÍCIL A ESPANYA I ENCARA MÉS A CATALUNYA

Vicenç Navarro

Catedràtic Emèrit de Ciències Polítiques i Polítiques Públiques,
Universitat Pompeu Fabra, Professor de Public and Social Policy a The
Johns Hopkins University i Director del JHU-UPF Public Policy Center

1 de setembre del 2020

La baixa despesa pública escolar a Espanya i les seves conseqüències per a la reobertura

En un article anterior, *Elements essencials però oblidats de la reconstrucció social i econòmica* (Públic, 25.06.20) (basat en la meua presentació a la Comisión para la Reconstrucción Social y Económica de les Corts espanyoles), ja vaig assenyalar la gran urgència que la societat espanyola es conscienciés de l'enorme importància que els sectors socials (sanitat, educació, seguretat social i serveis socials) tenen per al benestar de la població i per al bon estat de l'economia. **Expressava aleshores la meua preocupació pel fet que s'estaven proposant grans inversions públiques per a donar subsidis a sectors industrials (que han cristal·litzat en l'aportació de 3.750**

milions a la indústria automobilística) a fi d'assegurar la seva adaptació a les circumstàncies excepcionals derivades de la pandèmia, mentre que s'estava donant poca atenció en aquell moment a la urgent i necessària correcció de l'enorme subfinançament d'aquests sectors socials.

Les dades mostren clarament que a Espanya, la sanitat, l'educació, la protecció i seguretat social i els serveis socials públics estan molt subfinançats en relació a la mitjana dels principals països europeus, i això malgrat jugar aquests un paper clau en configurar el benestar i la qualitat de vida de la població. **La despesa pública espanyola en sanitat és, per exemple, només del 6% del PIB, enfront del 7,2% de la UE-15 (el grup de quinze països de la UE amb un nivell semblant de desenvolupament econòmic que Espanya) o al 8,3% de Dinamarca; en educació és del 4% del PIB, enfront del 4,7% de la UE-15 o del 6,9% de Suècia; i en protecció social és del 16,9% del PIB, enfront del 19% de la UE-15 o del 24,1% de Finlàndia.** No és casualitat que, en general, els països que tenen més benestar i menys desigualtats - els escandinaus - siguin també els que tinguin més desenvolupats aquests serveis.

A Espanya, aquest subfinançament del sector públic explica la dualitat públic/privat en cadascun dels quatre pilars

de l'Estat del Benestar (sanitat, educació, protecció social i pensions, i serveis socials). En educació, per exemple, el 33% de la població escolar (en general, de famílies de renda superior a la mitjana del país) van a escoles privades (incloent en aquesta última la privada-concertada, que rep ajuts públics), **mentre que la gran majoria de la població és atesa per les escoles públiques (on la despesa per alumne és menor que a les privades)**. El fet que el primer grup de la població (les classes benestants) tingui més **pes mediàtic i influència política** que el segon (les classes populars) explica, en part, que aquesta situació no s'hagi anat resolent, i ha aparegut ara amb tota claredat durant la pandèmia, **i les classes populars n'han estat les més afectades**. El nou govern espanyol és sensible a aquesta situació, i ha destinat 2.000 milions d'euros a les comunitats autònomes per a educació. **Cal conscienciar-se que aquesta quantitat és molt necessària, i aplaudeixo la decisió. Però cal subratllar que és una quantitat encara insuficient** per a corregir el gran dèficit de despesa de les escoles públiques que els permeti respondre a les condicions causades per la pandèmia. **El dèficit de personal, així com d'espais, és enorme**. És més, 2.000 milions d'euros és molt menys del que s'ha assignat a la indústria automobilística, fet al qual faig referència al principi de l'article. **I els asseguro que l'evidència que mostra que per al futur del país les escoles són molt més importants que la indústria automobilística és clara i contundent.**

Les conseqüències del dèficit de despesa pública escolar en la reobertura de les escoles públiques

Avui, la societat espanyola s'enfronta a alguns dels majors reptes que té per davant, com és la reobertura de les escoles a les criatures i joves enmig d'**una pandèmia que continua a uns nivells molt alts, que és una dada preocupant ja que les mesures a prendre a les escoles depenen del nivell de gravetat de la pandèmia en cada moment a les comunitats que les envolten.** Segons el Centre Europeu per a la Prevenció i el Control de Malalties, **Espanya és el país de la UE amb una major taxa d'infectats per coronavirus (durant els últims 14 dies), amb 192 positius per cada 100.000 habitants.** Aquesta xifra és molt més elevada que la de països de semblant nivell de desenvolupament econòmic: **Finlàndia (7), Noruega (13), Itàlia (18), Alemanya (21), Regne Unit (22), Dinamarca (25), Suècia (35) o França (70).** Espanya supera fins i tot els Estats Units, amb 190 casos per cada 100.000 habitants.

Les dades presentades al paràgraf anterior demostren que ens trobem en una situació molt preocupant. Aquest fet **condiciona en gran mesura les mesures i condicions de la reobertura** de les escoles a Espanya, que bàsicament són tres. **Una és el nombre i composició de l'alumnat per classe i per docent (les famoses**

“ràtios”); una altra, l’espai entre els diferents components i individus a cada lloc i moment (la “distància de seguretat”); i el tercer, les mesures preventives per a minimitzar el risc d’infecció (mesures d’higiene i desinfecció, l’ús de mascaretes, l’estanquitat dels grups, la intensitat dels cribratges, etc.). Aquestes tres dimensions són clau i condicionen l’èxit o fracàs de la reobertura a qualsevol país.

Pel que fa al primer condicionant, una anàlisi dels plans proposats per les diferents comunitats autònomes sembla indicar que **les mitjanes d’estudiants per grup o unitat en tots els nivells educatius seran de les majors de la UE-15 (a Dinamarca, el nombre màxim d’estudiants per classe és de 15, mentre que, a Espanya, es preveuen grups de fins a 30 estudiants, com planteja la Generalitat de Catalunya a l’ESO)**. I passa una mica el mateix pel que fa a les **mesures de distanciament**, que han posat en evidència un problema d’espais disponibles que minimitzin els riscos de contagi. Aquest dèficit d’espais és conegut al sistema escolar espanyol, dèficit que **amb la pandèmia es fa especialment crític**, fins al punt que algunes comunitats autònomes (com ara la Comunitat de Madrid) hagin de fer ús d’equipaments destinats a d’altres fins com ara biblioteques o poliesportius, o que **l’Ajuntament de Barcelona hagi ofert més d’un centenar d’espais municipals a la Generalitat per a evitar les aglomeracions a les aules**. En ambdós

casos es veu que hi ha un gran dèficit de recursos, que se suma al ja existent degut al gran subfinançament del sistema educatiu a l'Estat espanyol, assenyalat anteriorment.

L'altre gran problema: el context polític que dificulta la construcció de consensos per a la reobertura escolar

En l'anàlisi de les causes de l'enorme gravetat de la pandèmia, cal afegir a l'escàs finançament dels serveis dels sectors socials la gran descentralització del seu finançament i gestió, que són responsabilitat de les CCAA, i que té lloc dins d'un context polític en què hi ha **poca cultura de col·laboració i cooperació entre els diferents nivells polítics que existeixen a l'Estat espanyol, així com els espais polítics que el governen**. La falta de suport i la gran **hostilitat de les dretes davant de les mesures adoptades pel govern de coalició d'esquerreres (prioritzant els seus interessos partidistes als interessos generals del país) n'és un indicador** (veure el meu article *La politització de la pandèmia per part de les dretes a Espanya, Públic*, 03.04.20). Països més descentralitzats com l'Alemanya federal han estat capaços de mantenir una dinàmica de col·laboració més estreta, facilitant el lideratge i ordre constitucional a una direcció central en casos excepcionals com la situació actual, permetent així una resposta molt satisfactòria, tant des del punt de vista social com econòmic.

A Espanya, en canvi, **l'oposició majoritària de dretes ha estat obstaculitzant el desenvolupament d'un marc dins del qual es facin canvis a nivell autonòmic. L'oposició de les dretes (PP, Cs i Vox a Espanya, i de JxCat (amb el suport d'ERC) a Catalunya) a la pròrroga de l'estat d'alarma és també responsable de l'expansió de la pandèmia, que ha assolit dimensions alarmants. El fet de posar per davant els interessos partidistes als generals ha influït molt en l'empitjorament de la situació actual.** És important notar que on aquestes dretes governants (a ambdós costats de l'Ebre) han mostrat més hostilitat davant de la pròrroga de l'estat d'alarma a nivell de l'Estat, com ara la **Comunitat de Madrid i Catalunya, són les que han tingut una major expansió de la pandèmia després de la seva finalització, juntament amb els majors dèficits en els programes de reobertura escolar. Són també, per cert, les que tenen un major percentatge de la població escolar matriculada en educació privada.** És per això que, en aquestes circumstàncies, el govern central hauria d'utilitzar tots els recursos al seu abast per influenciar les prioritats educatives de les comunitats autònomes, per exemple, **utilitzant els 2.000 milions per resoldre els problemes de falta de personal i d'espais.**

Condicions immediates perquè es desenvolupin aquestes propostes: els acords entre els diferents agents en la reforma

És fonamental que les autoritats educatives treballin en estreta col·laboració amb **tres grups la participació dels quals és clau** per tal que el projecte sigui un èxit. **Un és el grup del personal dels centres escolars, i molt en especial dels seus docents. Un altre grup és el de les associacions de pares i mares dels alumnes.** Sense la seva plena participació, les mesures no seran exitoses. L'últim grup és el de les **autoritats públiques a nivell local o municipal.** Sense la seva participació hi haurà problemes greus, ja que han de ser presents en els processos de presa de decisions perquè la seva contribució (per exemple, en transport) és també important.

Un sector especial sempre oblidat: les escoles bressol

El grup de criatures més oblidat és el dels infants de 0 a 3 anys, que són 900.000 a Espanya, 445.000 dels quals no estan escolaritzats i que també necessiten tenir ateses les seves necessitats emocionals, intel·lectuals i de socialització, preferiblement de forma presencial, sense excloure la provisió digital de serveis en situacions excepcionals. **Aquests serveis d'atenció i educació de la primera infància estan molt poc desenvolupats a Espanya, i és una de les causes més importants de la limitada participació de la dona en el mercat de treball.** La situació en aquest nivell educatiu ha adquirit unes dimensions

d'autèntica crisi, però sembla ignorar-se en el plantejament de les necessitats d'adaptació a la pandèmia. De nou, les necessitats principals són de personal, que podria **assolir la xifra de 143.000 nous llocs de feina a temps complet en cas d'universalitzar l'accés a aquests serveis**, com a part d'una expansió del 4rt Pilar de l'Estat del Benestar, tal i com ja s'està proposant per part de moviments socials de diferents sensibilitats polítiques (veure *El 4º Pilar del Estado del Bienestar: liberar a las mujeres y salvar las pensiones, Público*, 21 de gener de 2020).

La gran necessitat de reobrir les escoles

Permetin-me que conclogui aquesta breu exposició amb una breu nota que considero urgent i necessària per a donar suport a l'objectiu final de reobrir les escoles. L'enorme gravetat de la pandèmia no pot paralitzar o alentir l'esforç d'obrir les escoles. Ans al contrari. Aquesta reobertura és essencial. La necessitat de reobrir les escoles es basa en **criteris de justícia social i d'eficiència econòmica**. Tenim evidència que la docència digital no presencial és menys educativa que la presencial. Les dades són clares, com també són clares i contundents les que mostren que els **estudiants més perjudicats pel tancament de les aules són els procedents de famílies amb menys recursos, que tenen menys eines a la seu abast i entorns menys favorables per a la formació a casa**. La docència online en les

condicions actuals desmunta el principi bàsic de qualsevol sistema democràtic: el de **proporcionar la igualtat d'oportunitats a tots els infants i joves d'un país, independentment de la seva classe i origen social.**

També és important perquè l'educació es **basa en la socialització dels estudiants, la qual enforteix el seu esperit col·lectiu, solidari, així com els sentiments de pertinença a la societat i de ciutadania a través d'aquesta socialització.** No és casualitat que un dels millors sistemes educatius de la UE-15 sigui el finlandès, on hi ha **una veritable transversalitat de classe social i heterogeneïtat a l'escola** (en la que, per exemple, el fill del banquer i el de l'empleat de banca van a la mateixa escola), característica del seu exitós sistema educatiu. **La polarització per classe social del sistema educatiu, com passa en l'espanyol, és molt perjudicial per totes les classes socials i un gran obstacle per la cohesió social.** El nivell educatiu de les universitats nord-americanes, per exemple, va baixar quan el president Reagan va acabar amb les beques que permetien a estudiants procedents de les classes treballadores de baixos ingressos assistir a la universitat.

I un tercer component que justifica la urgència de reobrir **les escoles és la necessitat de facilitar la conciliació de la vida laboral i familiar, permetent la tornada a la feina i reduint així**

l'enorme sobrecàrrega a la qual està especialment sotmesa la dona espanyola (amb el triple d'incidència de malalties degudes a l'estrès que els homes), que va augmentar de forma alarmant amb el tancament de les escoles i que és insostenible si s'allarga en el temps. La recuperació econòmica no serà possible sense que es resolgui aquesta situació. Aquesta ha estat l'experiència a d'altres països i així serà a Espanya. Així de clar.